

שבועה שאינה ברשותו / לד:

תוכן

- א. דברי הירושלמי
- ב. שיטת הרא"ש
- ג. שיטת הנימוקי יוסף
- ד. שיטת הר"ן
- ה. שיטת הרשב"א
- ו. שיטת הריטב"א
- ז. ביאור מחלוקת ר' יוסי ורבנן

א. דברי הירושלמי

הנה הראשונים הביאו בסוגיית משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו, את הירושלמי בפרקין ה"א, וז"ל:

"אמר משלם אני חוששין שמא שלח בו יד. אמר נשבע אני וראה אותן שמגלגלין עליו ובאין ואמר משלם אני חוששין. אמר ר' יוסי לא חייבה התורה שבועה להחמיר עליו אלא להקל עליו".

ונחלקו הראשונים בהבנתו. וכל אחד פרשו באופן אחר.

ב. שיטת הרא"ש

פירש הרא"ש (סוף שבועות) אמר משלם אני חוששין שמא שלח בו יד ומשביעין אותו כדרב הונא (קטע זה פירשו כל הראשונים בצורה כזו). אמר נשבע אני... חוששין – הכוונה חוששין שמה שאמר משלם זה להיפטר מן הגלגולים, ולא בשביל לעשות נחת-רוח למפקיד, ולכן לא קונה הכפל. שלא כשומר רגיל שאמרה המשנה לעיל (לג): שאם הוא משלם ואח"כ נמצא הגנב אז הוא מקבל את הכפל.

וביאור הדבר, דהטעם שהשומר מקבל את הכפל זה בגלל אומדן דעת שהבעלים מוכן להקנות לו הכפל מכיוון שהוא בטוח בקרן, אך במקרה שהשומר ניאות לשלם את הקרן מטעמים אינטרסנטים, אין הבעלים רוצה להקנות לו את הכפל. אם כן, כאן ייתכן שמכיוון שראה שמגלגלים עליו כל מיני שבועות, לכן העדיף לשלם את הקרן ולא להשבע כל מיני שבועות, ולא עשה זאת מאהבת הבעלים ולכן, כאמור, לא מקנה לו הבעלים את הכפל. ואפי' שלא נפטר מן הגלגולים באמת, שהרי צריך להשבע שבועה שאינה ברשותו (שהרי חוששים, כזכור, שמא עיניו נתן בה), ואגבה יגלגלו עליו את גלגוליו, אפי"ה אולי טעה וסבר שאין מגלגלין בדרבנן (שאפי' ששבועה שאינה ברשותו היא דאורייתא, במקרה שמשלם, החשש שנתן בה את עיניו הוא מדרבנן, שאם היה רוצה לשקר היה כופר לגמרי ולא משלם – כך פירש הרא"ש).

ר' יוסי חולק וסובר, שזה שאמר שישבע, לא יגרום לו חומרא, וכאשר אמר הריני משלם, כאילו אמר כך בתחילה וקונה הכפל, ולא חוששים לחשש הני"ל¹.

ג. שיטת הנמוקי יוסף

הנמוקי בפרקין [יט.] פירש אחרת. באמת לא חוששים לעיניו נתן בה, מאחר שרצה לשלם בשביל להפטור מן הגלגולים, וכבר אין סיבה לומר שרוצה לשלם בגלל שחמד את החפץ עצמו. אלא חוששים לגלגולים, כי מאחר שרצה לשלם בשביל להיפטר מן הגלגולים נראה לעינים שבגלגולים הוא משקר, ולכן משביעים אותו שבועה שאינה ברשותו (אע"פ שלא חוששים עד כדי כך שעניו נתן בה) בשביל שנוכל להשביע אותו על הגלגולים. על זה אמר ר' יוסי: לא נתנה שבועה להחמיר עליו אלא להקל, שבשבועה נשבעים ונפטרים, שזה להקל. ואע"פ שגם מגלגלים עליו, סוף-סוף זה להקל, כי נשבע ונפטר, אפילו שיש גם חומרות, סוף סוף יש גם קולות (ויותר מזה עיקר השבועה הוא להקל). אבל באופן שבין כה וכה משלם, וכל מטרת השבועה זה בשביל לגלגל, שזה חומרא, לא משביעים.

ויכול להיות שזה שונה משבועה רגילה של אינה ברשותו במקרה שרוצה לשלם, ששם אפי' שהשבועה לא יוצרת קולא, היא גם לא יוצרת חומרא, אלא היא נצרכת למטרה מסויימת, שנדע שעניו לא נתן בה, ולא גוררת עמה חומרות. אבל השבועה שלנו, לא רק שגוררת אתה חומרות, גם אינה נצרכת למטרה עצמית, אלא כל מטרתה זה לגרור חומרות, ובאופן כזה לא משביעים.

שמעתי שאפשר לומר עוד, ששבועה רגילה של אינה ברשותו גם נחשבת קולא, שאנו רוצים את הפקדון עצמו, ועי"י השבועה נפטר מלשלם את הפקדון עצמו (ואפילו שטוען שלא יודע היכן הוא, אנו לא מאמינים לו, ואם לא ישלם את הפקדון עצמו נעקל מנכסיו או נשים אותו בכלא דרך משל, והשבועה פוטרת אותו מסנקציות מסוג זה).

ד. שיטת הר"ן

ובחי' הר"ן (ד"ה 'ומשביעין אותו') פרש בסגנון הנמוקי"י אך הפוך ממנו. שבאמת במקרה של גלגולים אנו לא חוששים לעיניו נתן בה כדבארנו, שהרי הסיבה שמשלם זה בגלל הגלגולים שגלגלו עליו ולא בגלל שחומד את החפץ. אלא שעתה נוצר חשש חדש שמא משקר בגלגולים, כמ"ש למעלה, **ולכן אנו משביעים אותו על הגלגולים תחילה**, משום חשש משקר, ואגב גררא דגלגולים משביעים אותו שבועה שאינה ברשותו (ואל תקשה, איך אפשר להשביע על גלגולים בפני עצמם, שבדרי"כ משביעים אותם רק אגב שבועה קיימת. שלא קשה, שהרי גלגולים הם לאו דוקא דברים שמבחינה הלכתית א"א להשביע עליהם, כגון קרקעות, אלא דברים שאין מספיק עילה להשביע עליהם בפני עצמם. וממקום שבאת, מסוטה אמן שלא סטייתי מאיש זה ומאיש אחר, ארוסה ושומרת יבם, ושם לא הווי כקרקעות אלא כדברים שאין עילה להשביע עליהם, ממילא כאן בגלל הנסיבות שנוצרו, אז יש עילה להשביע. ואמת, שבקרקעות לא נוכל להשביעו על הגלגולים בפני עצמם, והסוגיא לא מדברת על גלגולי קרקעות).

וצריך להבין מה סברת ר' יוסי, שסובר שלא נשבע שום שבועה. וקשה להסביר שסובר שבגלל שהשבעתו על הגלגולים נוצרה בגלל השבועה, שהרי בהתחלה רצה להישבע, ואח"כ חזר בו, יוצא שענייני השבועה

¹ כך הוא ביאור הרא"ש ע"פ הפלפולא חריפתא.

גרמו לו להישבע על הגלגולים, ואז זה יחשב שהשבועה גרמה לו חומרא ואי אפשר להשביע לפי סברת ר' יוסי ששבועה באה רק להקל.

אך לא נראה להסביר כך כלל, שהרי זה רק אומדן דעתו שהוא משקר בגלגולים ולא משנה כלל מדוע נוצר. **ואולי צריך להסביר** שסובר שמכיון שבאופן כללי יש כאן חזקת פטור בחיובי הגלגולים, אומדנא כזאת שאינה ודאית (שיכול להיות שעתה לא רוצה להשבע הרבה שבועות, בגלל חומרת השבועה ולא בגלל שמשקר) לא תוכל להפוך כאן את החזקת פטור לחיוב, ובחזקת פטור א"א להשביע, שאם-כן הויה להחמיר, ושיטת ר' יוסי ששבועה היא להקל.

ה. שיטת הרשב"א

הרשב"א (ד"ה 'הא דאמר') הסביר אחרת בירושלמי. שכתב בת"ק שראה שמגלגלין עליו ואמר שישלם, חוששין - שמא עיניו נתן בה (ולא על הגלגולים) שאין זו אומדנא מספיקה, מה שרצה לשלם בגלל הגלגולים, שעדיין איכא למימר שמא עיניו נתן בה, וממילא משביעים אותו גם את שבועות הגלגולים בגררא דשאינה ברשותו. ועוד הביא הרשב"א לפרש בת"ק שרצה להשבע וראה שמגלגלים עליו ג' שבועות שמשביעין כל אחד, כמו שאמרה הגמרא לעיל(ו.), שכל שומר שרוצה להישבע ולא לשלם משביעין שלוש שבועות, שבועה שלא פשעתי, שבועה שלא שלחתי בה יד, שבועה שאינה ברשותי. ואותו אדם שאנו מדברים עליו בענינו, לא ידע שיצטרך להישבע שלוש שבועות, וכששמע שכך הוא, העדיף לשלם, אעפ"כ חוששין שמא עיניו נתן בה, ומשביעין אותו שבועה שאינה ברשותו.

ר' יוסי פוטר לפי שני הפירושים בין כה וכה, כי לא נתנה שבועה להחמיר... וכאן כיוון שמשלם, אז השבועה בין כה וכה איננה להקל, וחולק ר' יוסי בכלל על חדושו של רב הונא (ולא מקבל את הסברות שכתבתי בעמוד הקודם בבאור שיטת הנמוק"י).

ו. שיטת הריטב"א

הריטב"א (ד"ה 'אמר רב הונא') למד כרשב"א בת"ק, ובר' יוסי הסביר שנשבע שבועה שאינה ברשותו, אך לא מגלגלים עליו את הגלגולים, שלא נתנה שבועה להקל... שכן השבועה בדר"כ פוטרת מלשלם, וכאן שלא פוטרת (שכן בין כה וכה משלם, וחולק על דברינו לעיל בנמוק"י שהגדרנו הדבר כקולא, אלא הווי דבר נטראלי, לא קולא ולא חומרא, כהסברנו הראשון שם), לא ייתכן שרק תחמיר עליו שתגלגל, שבשלמא בשבועה רגילה שגם פוטרת, אז נוכל גם לגלגל, אך כאן שלא פוטרת, אלא עושה רק בירור נטראלי, האם עיניו נתן בה, לא נאמר שהדבר היחיד שעושה היא חומרא (חוץ מאותו בירור נטראלי).

ז. ביאור מחלוקת ר' יוסי ורבנן

ונוכל לומר שמח' ר' יוסי ורבנן היא מח' ר' יוסי ורבנן במשנה הבאה(לה):
"השוכר פרה מחברו והשאלה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר.
אמר רבי יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו אלא תחזור פרה לבעלים".
לפי הסבר **תוס'** שם (ד"ה תחזור), נחלקו ר' יוסי ורבנן האם: השבועה היא הפוטרת, שכל עוד לא נשבע היה חייב, והשבועה פטרתו (ר' יוסי), ולכן יכול הבעלים לדרוש מהשוכר שלא ישבע, ואז התשלום של השואל יגיע אליו. או שבין כה וכה פטור, והשבועה להפיס דעתו של בעה"ב (רבנן), ולכן לא תעזור

דרישת המשכיר מהשוכר לא להשבע, כי השבועה לא משנה שום מצב, אלא רק מפיסה את דעתו. עכ"פ לפי ר' יוסי שם השבועה יוצרת קולא, שהיא פוטרתו, ולפי רבנן השבועה אינה יוצרת קולא, שהרי בין כה וכה הוא פטור, אלא היא להפיס דעתו של בעה"ב.

כן הדבר אצלנו. שרבי יוסי לפי ההבנה שלו ששבועה פוטרת אמר שלא ניתנה שבועה להחמיר עליו אלא להקל עליו. לא כן רבנן שהבינו ששבועה היא להפיס דעתו של בעל הבית, אם כן אינה להקל, ואולי אפשר להגדיר שהיא להחמיר, ולכן חלקו כאן על ר' יוסי. אלא שלכאורה לפ"ז יקשה, שמכיוון שבמשנה שם פסקא הגמ' (לו:) והרי"ף והראשונים בעקבותיה הלכה כר' יוסי, גם כאן צריך לקבוע הלכה כמותו, ואילו הריטב"א הביא את הרי"ף שפסק במח' ר' יוסי ורבנן בירושלמי כת"ק. ולא קשה שהריטב"א לשיטתו, שהסביר שם במשנה (ד"ה והשואל משלם) את המח' שלא כמו תוס', אלא שלפי ר' יוסי המשכיר הוא הבעלים ולא השוכר, ולכן משלם לו, ולפי רבנן השוכר נחשב הבעלים, ולכן הוא מקבל את הכסף, ולא כמו תוס', ולכן לא תלויות המחלוקות, אבל לפי תוס' נכונים דברינו.